

## ИЛМИЙ-ТЕХНИК ИНҚИЛОБНИНГ ИЖТИМОЙ-ФАЛСАФИЙ АҲАМИЯТИ

**Файзулла Абдуллаевич Кушаков**

ТДТрУ «Ижтимоий фанлар» кафедраси катта ўқитувчи  
[kushakovfayzullo@gmail.com](mailto:kushakovfayzullo@gmail.com)

**М. Н. Хасанов**

Тошкент давлат транспорт университети «Ижтимоий фанлар» кафедраси  
ассистенти

**Қодиржон Қобулжон ўғли Худойназаров**

Транспорт Университети 2 курс РҚ-3р груҳ талабаси  
[Kadirovich7755@gmail.com](mailto:Kadirovich7755@gmail.com)

### АННОТАЦИЯ

Мақолада ижтимоий тараққиётнинг илмий-техник жиҳатлари таҳлил қилиниб, уни жамият ҳаётига таъсири даражаси ўрганилди. Инсон техниканинг яратувчиси сифатида саҳнага чиқар экан, ушбу тизимдаги элемент сифатида намоён бўлиши диалектикаси таҳлил қилинди. Техника тушунчасига нисбатан бўлган салбий ва ижобий ёндашувларнинг ўзаро таъсири ўрганилди.

**Калит сўзлар:** илмий-техник инқилоб, пессимистик рух, оптимистик рух, антитехнизм, технофобия, технофилия, сциентизм, антисциентизм, технократик тафаккур

### ABSTRACT

The article analyzes the scientific and technical aspects of social development, studies the degree of its influence on the life of society. The dialectic of the appearance of a person as an element of this system, the appearance on the stage as a creator of technology is analyzed. The interaction of negative and positive approaches to the concept of technology has been studied.

**Keywords:** scientific and technological revolution, pessimistic attitude, optimistic attitude, antitechnophobia, technophobia, technophilia, scientism, antiscentism, technocratic thinking.

### КИРИШ

Замонавий ижтимоий тараққиётдаги илмий-техник инқилоб, техника ва технологиянинг ўрни ва роли файласуфлар, олимлар ва сиёсатчилар томонидан бир хил талқин этилмайди: бу хоҳ оптимистик руҳда бўлсин ва нахоҳ пессимистик руҳда бўлсин. Бу баҳолар маълум фалсафий ва мафкуравий йўналиш ва қарашларга асосланади. Бу ерда, биринчи навбатда, иккита метафизик, қарама-қарши позицияларни ажратиб кўрсатишимиз мумкин - техника ва антитехника.

Техницизм ва антитехницизм технологик детерминизмга асосланади. Техник рационализмнинг илмий жиҳатдан “автоном” бўлиши, техника ва технологияни жамиятдаги барча соҳаларга бирдек таъсир ўтказишига олиб келади. Шунинг учун технологияни техник ва анти-техник фалсафасига бўлиб ўрганиш мақсадга мувофиқ бўлади.

## АДАБИЁТЛАР ТАҲЛИЛИ ВА МЕТОДОЛОГИЯ

Техника - бу дунёқараш даражасидаги нуқтаи назари бўлиб, ижтимоий тараққиётда техника ва технологик жараёнларни уйғунлаштиради. Бу ҳолат инсоният ўз-ўзини ривожлантиришга етарли асос бўлиб, жамият тараққиётини автоматик равишда ўзгаришига катта таъсир кўрсатади. Бошқача қилиб айтганда техносентризм жамиятнинг ривожланишига тесқари таъсир жараёнларини эътиборсиз қолдириб, фақатгина техника ва технологияга ривожни тан олади. Ушбу фикрлар сциентизм ва технократия ғоялари унга яқин.

**Антитехнизм** - техника ва технологияга нисбатан танқидий салбий муносабатни ифодаловчи нуқтаи назар бўлиб, технологияни душман, бегона, бузғунчи ва салбий куч сифатида қабул қилади. Антитехнизм технофобия ғояларига яқин.

**Технофобия** - нотаниш технологиядан қўрқив бўлиб, уни инсон борлиғига ҳақиқий таҳдид сифатида қабул қилиш. Технофобия инсонпарварлик идеалларини, ахлоқий меъёр ва қадриятларни, инсон индивидуаллигини йўқотиш қўрқувини ифодалайди.

**Технофилия**-технофобияга тесқари. Технофилия - технологик пессимизм каби технофобиядан фарқли ўлароқ, илм-фанга асосланган ва муҳандислик ва технология ривожланишининг ижобий истиқболларини мутлақлаштирувчи техник оптимизм. Олимлар элитасининг менежерларни жамиятдаги раҳбарлик ролни эътироф этишдир.

Фаннинг бугуни ва келажигига баҳо сциентизм ва антисциентизм каби мафкуравий жиҳатларда ҳам берилади.

**Сциентизм** - фаннинг когнитив, ижтимоий ва амалий имкониятларини, унинг жамият ҳаётидаги ролини дунёқарашининг бўрттирилган баҳоси, унинг тарафдорлари томонидан қуйидаги фикрларни танқидсиз қабул қилишига асосланади:

- илмий билиш объектив ва шубҳасиз ҳақиқатни беради;
  - фақат илмий билим объектив билимни беради;
- илм ижтимоий тараққиётнинг воситаси ҳисобланади;
- жамиятда мавжуд бўлган барча амалий, ижтимоий-сиёсий, маънавий-мафкуравий муаммоларни фақат илм-фан асосида ҳал қилиш мумкин ва ҳал қилиниши керак.

Сциентизм ғоялари унинг тарафдорларини илмнинг чексиз имкониятларига ишонч кучайиши билан вужудга келди. "Илм-фан - ижтимоий тараққиётнинг асосидир" каби илмий формула шаклланди. Бироқ, илмнинг ривожланиши даврида илмий жараёнларни натижадаларидан жамиятда фойдаланиш илмни сциентистик тушуниш вақт синовидан ўтмаганлигини кўрсатди. "Илм" ҳодисаси ўз борлиғида ҳам бутун жамият ва унинг турли қуйи тизимлари (иқтисодиёт, сиёсат, маънавий ҳаёт) билан ўзаро муносабатда ҳам жуда мураккаб, қарама-қарши ва ноаниқ бўлиб чиқди. Маълум бўлишича, илм-фан ривожининг ўзи шубҳасиз тараққиёт манбаи эмас ва жамият томонидан иқтисодий, маънавий ва ҳуқуқий назоратни, соғлом фикрга асосланган демократик экспертиза ва инсониятнинг мослашувчан ресурсини ошириш императивини талаб қилади.

**Антисциентизм** - сциентизмга қарама-қарши бўлиб, илмнинг билиш имкониятлари ва уни жамият ҳаётидаги ролини баҳолашчи дунёқарашидир. У икки шаклда мавжуд: радикал ва мўътадил. Радикал шакл илм-фанни когнитив чекловларига, унинг натижаларини жамият ривожланишидаги муқаррар салбий оқибатларига кўрсатади. (ҳарбий қуролларни такомиллаштириш, шу жумладан, инсониятнинг мавжудлиги учун олдиндан айтиб бўлмайдиган оқибатларга олиб келадиган оммавий қирғин воситаларини яратишга қаратилган. Содир бўлган офатлар, техник ва технологик тараққиётнинг муқаррар оқибати сифатида табиатга экологик босимнинг ҳаддан ташқари кучайиши, уни сақлаш учун катта энергия харажатлари ва бошқалар).

Антисциентислар барча тоталитар режимлар ҳар доим "илм" номидан ҳаракат қилишини, дунёни ижтимоий қайта ташкил этиш дастурларини (коммунизм, миллатчилик, ирқчилик, моноглобализм) таклиф қилиш ва амалга оширишни шакланган ҳар хил, аммо моҳиятига кўра ғайриинсоний эканлигини таъкидлайдилар.

Антисентизм мафкураси замонавий цивилизацияга қарама-қарши бўлган бир қатор ижтимоий норозилик ҳаракатларининг фалсафий асосларидан бири сифатида ишлатилади. Фаннинг когнитив ва амалий имкониятларининг илмий мутлақлашуви ва гипертрофиясига қарши бўлган мўътадил антисентизм шакли, шу билан бирга, илм-фаннинг кейинги когнитив ва ижтимоий тараққиётни таъминлашда, айниқса, замонавий инсониятнинг глобал муаммоларни ҳал қилишда зарур ва алмаштириб бўлмайдиган ролини таъкидлайди..

Сциентизм ва антисциентизм фаннинг одамлар ҳаётидаги ўрнига баҳо беришда, вазиятни ўзига хос тарзда соддалаштиришда, шахснинг фаол ижодий табиатини ижтимоий субъект сифатида камситишда, ижтимоий-маданий омилларнинг ролини эътибордан четда қолдириб, илмнинг амалий ривожини тан олади.

Шубҳасиз, агар сциентизм технологияга яқин бўлса, унда антисентизм анти-технологияга яқин (аммо бу уларнинг мутлақо бир хил эканлигини англамайди).

Технократик тафаккур – бу техника, машиналар, расмий мантиқий схемалар ва уларнинг ижтимоий ҳаётдаги ролини мутлақлаштирувчи метафизик, утилитар тафаккурнинг алоҳида туридир. Бунда шахс фақат восита, омил, технологик ва ижтимоий жараённинг иштирокчиси сифатида қаралади ва ижтимоий воқеликни техник жиҳатдан рационализация қилиш воситалари ва усулларига йўналтирилган объект сифатида намоён бўлади.

## ХУЛОСА

Шундай қилиб, инсон техник жараёнларни бошқарувчиси бўлиб, бир вақтда унинг бир қисми сифатида намоён бўлади. Инсон техника ва технологик жараёнларга индивидуал баҳо бериб, ижтимоий фаолият турига қараб техник жараёнларда иштирок этади. Инсон техниканинг яратувчиси ва унинг таркибидаги бир элемент сифатида ҳам намоён бўлмоқди.

## REFERENCES

1. Файзулла Абдуллаевич Кушаков (2022). ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ СОВРЕМЕННОЙ ФИЛОСОФИИ ТЕХНИКИ. Academic research in educational sciences, 3 (TSTU Conference 1), 428-432.
2. Раматов, Ж. С., Баратов, Р. Ў., Кушаков, Ф. А., Валиев, Л. А., & Хасанов, М. Н. (2022). ЖАМИЯТДА СИЁСИЙ ВА ҲУҚУҚИЙ МАДАНИЯТНИ ЮКСАЛТИРИШ МАСАЛАЛАРИ. PEDAGOGS jurnali, 19(1), 13-18.



3. Раматов, Ж.С., Баратов, Р.Ў., Султанов, С.Х., Кушаков, Файзулла Абдуллаевич., Валиев, Л.А., & Хасанов, М.Н. (2022). ҲОЗИРГИ ДАВРДА ИЖТИМОИЙ АДОЛАТ ҲАҚИДАГИ ИЛМИЙ-ФАЛСАФИЙ ҚАРАШЛАРНИНГ ЎЗИГА ХОС ТАЛҚИНИ. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2 (9), 647-656.
4. Раматов, Ж.С., Баратов, Р.Ў., Кушаков, Файзулла Абдуллаевич, Валиев, Л.А., & Хасанов, М.Н. (2022). ТРАНСПОРТ ТИЗИМИ ТАРАҚҚИЁТ БОСҚИЧЛАРИ (ЎЗБЕКИСТОН ТЕМИР ЙЎЛ ТРАНСПОРТИ МИСОЛИДА). *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2 (9), 606-612.
5. КУШАКОВ, Ф. ИЛМ–ИЖТИМОИЙ ХОДИСА СИФАТИДА. <https://science.nuu.uz>.
6. Ramatov, J.S., & Khasanov, M.N. (2022). HISTORY OF RAILWAY CONSTRUCTION IN UZBEKISTAN: YESTERDAY AND TODAY. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2 (6), 925-930.
7. Ж. С. Раматов, & М. Н. Хасанов (2022). АБУ НАСР ФОРОБИЙНИНГ ЖАҲОН ИЛМ-ФАН ТАРАҚҚИЁТИГА ҚЎШГАН ҲИССАСИ ВА УНИНГ БУГУНГИ КУНДАГИ АҲАМИЯТИ. *Academic research in educational sciences*, 3 (TSTU Conference 1), 648-653.
8. Журабоев, Носир Юсупович, & Хасанов, Миршод Нўъмонович (2022). ЯНГИ ЎЗБЕКИСТОНДА ИЖТИМОИЙ-ИҚТИСОДИЙ СОҲА РИВОЖИ: ИСЛОҲОТ ВА ИСТИҚБОЛ. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2 (6), 1274-1283.
9. У.К.Эрнийёзов, М.Н. Хасанов, & Х.С.Машарипов. (2022). АБУ НАСР ФОРОБИЙНИНГ ИЖТИМОИЙ-АХЛОҚИЙ ТАЪЛИМОТИ ВА УНИНГ АНТРОПОЛОГИК ХУСУСИЯТЛАРИ. *JOURNAL OF NEW CENTURY INNOVATIONS*, 4(3), 130–136.
10. Ж. С. Раматов, М. Хасанов, & Л. А. Валиев (2022). ИНСОН ДУНЁҚАРАШИНИНГНИНГ ДИНИЙ ВА ДУНЁВИЙ ТАЛҚИНИ. *Central Asian Academic Journal of Scientific Research*, 2 (7), 78-82.
11. J. S. Ramatov, M. Hasanov AL-FAROBİY SIYOSIY DAVRDAGI SIYOSIY VA IJTIMOİY-MADANIY ANVOL // *Pedagogik fanlarda akademik tadqiqotlar*. 2022 yil. 6-son. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/al-farobiy-davridagi-siyosiy-va-izhtimoiy-madaniy-vaziyat> (kirish sanasi: 17.10.2022).
12. Ж. С. Раматов, & М. Хасанов (2022). МИЛЛИЙ ҚАДРИЯТЛАР – ЖАМИЯТИМИЗ БАРҚАРОРЛИГИ ВА ЁШ АВЛОД ТАРБИЯСИНИНГ МУҲИМ ОМИЛИ. *Academic research in educational sciences*, 3 (6), 973-979.



13. З. Н. Бобошев, М.Н.Хасанов, & Э.А.Нуруллаев. (2022). АБУ НАСР ФОРОБИЙНИНГ ПЕДАГОГИКА ФАНИНИНГ АСОСЧИСИ СИФАТИДА. JOURNAL OF NEW CENTURY INNOVATIONS, 4(3), 108–115. Retrieved from
- 14.Файзулла Абдуллаевич Кушаков (2022). ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ СОВРЕМЕННОЙ ФИЛОСОФИИ ТЕХНИКИ. Academic research in educational sciences, 3 (TSTU Conference 1), 428-432.
- 15.Раматов, Ж. С., Баратов, Р. Ў., Кушаков, Ф. А., Валиев, Л. А., & Хасанов, М. Н. (2022). ЖАМИЯТДА СИЁСИЙ ВА ҲУҚУҚИЙ МАДАНИЯТНИ ЮКСАЛТИРИШ МАСАЛАЛАРИ. PEDAGOGS jurnali, 19(1), 13-18.
- 16.Раматов, Ж.С., Баратов, Р.Ў., Султанов, С.Х., Кушаков, Файзулла Абдуллаевич., Валиев, Л.А., & Хасанов, М.Н. (2022). ҲОЗИРГИ ДАВРДА ИЖТИМОИЙ АДОЛАТ ҲАҚИДАГИ ИЛМИЙ-ФАЛСАФИЙ ҚАРАШЛАРНИНГ ЎЗИГА ХОС ТАЛҚИНИ. Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 2 (9), 647-656.
- 17.Раматов, Ж.С., Баратов, Р.Ў., Кушаков, Файзулла Абдуллаевич, Валиев, Л.А., & Хасанов, М.Н. (2022). ТРАНСПОРТ ТИЗИМИ ТАРАҚҚИЁТ БОСҚИЧЛАРИ (ЎЗБЕКИСТОН ТЕМИР ЙЎЛ ТРАНСПОРТИ МИСОЛИДА). Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 2 (9), 606-612.

